

Solda: Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu Versailles operasından belki küçük ama daha ihtişamlıydı. *L'illustration*, 25 Haziran 1859. Sağda: 25 Haziran 1859 tarihli *L'illustration* gazetesinde yayımlanan Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu, Ayşe Türemiş'in fırçasından renklendirilmiş haliyle.

EMRE ARACI

Théâtre Impérial de Dolma-Baktché / Boğaz Kıyısındaki Versailles Operası

Gian Carlo Menotti'nin anısına
(1911-2007)

"Meşhur bir şair şöyle demiş: mimari insanlığın en büyük kitabıdır. Her jenerasyon peş peşe sayfalarına değişik harflerle, bronz veya altın, yazılar yazar; her medeniyet tarihçelerini silinmez harflerle burada yazılı olarak bulur ve tarih onların devrini hiç bir abartma veya yalan olmadan geriye bıraktıkları bu binalardan değerlendirmesini bilir". *Journal de Constantinople* 27 Kasım 1858 tarihli sayısında padişahın Dolmabahçe sahiline yaptırdığı yeni tiyatro binasını okurlarına anlatmak üzere kaleme aldığı uzun tanıtım yazısına işte böylesine cesur bir paragrafla başlamaktadır. Sultan Abdülmecid (hük. 1839-1861) de bu görüşü çok iyi bilen bir padişah'tır ki gelecek nesillerce saltanatının anlaşılabilmesi için yeni sarayı Dolmabahçe'ye ilave olarak başkentine bir de tiyatro binası hediye etmiştir. Hatta burayı şahsi zevki için bir bina yerine, başta bale ve opera olmak üzere sah-

Versailles operasının içi.

ne sanatlarını bünyesinde yetiştirmek ve geliştirmek amaçlı bir okul düşüncesiyle inşa ettirmiştir. Bundan ötürü de Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nun inşasında hiçbir masraftan kaçınılmamıştır; amaç küçük boyutta da olsa Avrupalı standartta bir sahnenin Boğaz sahiline yerleştirilmesidir. Sonuç ise Paris operası dekoratörlerinden Charles Séchan'ın (1803-1874) atölyesinden çıkma bir mücevher parçası kadar zarif bir salondur. Ancak *Journal de Constantinople*'un büyük bir heyecanla ebediyete hediye olarak inşa edildiğini duyurduğu Théâtre Impérial de Dolma-Baktché'nin yerinde bugün altı şeritli bir araç yolu var. Yakında buradan tramvay da geçecek. Demek insanlığın bu büyük kitabını yazmak zor, ama ondan bir sayfa kopartmak çok kolay. Nitekim bu sayfa 1937 yılında kopup gitmiş. Daha doğrusu kopartılmış. Ama kopartılmadan önce de pek çok tarihi tiyatromuzun akıbetinde olduğu gibi yakılarak tahrip edilmiş.

Bugün eğer kaybettiğimiz bu muhteşem salonun içinin nasıl olduğunu görebiliyorsak bunu 1858 yılında Fransız *Illustration* gazetesinde çıkan detaylı gravür ve birlikte verilen iç dekorasyona ait titiz tasvirlerle borçluyuz.¹ Renklendirilmiş haliyle bire bir *Sanat Dünyamız*'ın kapağına taşıdığımız bu orijinal gravür ise özgün kaynaklardan yola çıkarak tek tek renk uyumunu tasavvur eden Ayşe Türemiş'in fırçasında hayat buldu. Bu nadide tiyatro hakkında diğer önemli bilgiler ise *Journal de Constantinople* gazetesinin yorum sayfalarından bizlere ulaşıyor. Esasında Sultan Abdülmecid'in sarayında bir opera binası arzulanması, onun yetiştiği ortamda yadırganmayacak bir durum. Babası II. Mahmud'un (hük. 1808-1839) kararlı direktifinde yüzünü her an-

lamda Batı'ya dönen Osmanlı sarayında bu devirde bandolar Avrupa operalarından potpuriler çalmakta, İtalyan asıllı Giuseppe Donizetti ve Callisto Guatelli gibi paşalığa yükselmiş müzisyenler mabeynde ders vermekte, haremde Türkçeye tercüme edilerek basılan librettolardan *Belisario* ve *Lucrezia Borgia* gibi operalar takip edilmekte. Örneğin, Fransız *Revue et Gazette Musicale de Paris*'nin bildirdiğine göre 1851 sonbaharında İstanbul'un İtalyan Operası konumundaki Naum Tiyatrosu'nun sanatçıları, padişah ve haremi huzurunda, Defterdarburnu Sarayı'nda özel olarak kurulan bir sahnede çeşitli operalardan bazı bölümler oynarlar.² Sade bir redingot giymiş olan padişah ise elinde dürbün temsili yüksek bir platformdan seyretmektedir. Akşam saat 8.30'dan 11'e kadar süren performansta sırasıyla *Lucrezia Borgia*'dan prolog ve bas aryası, *Guaramento*'nun giriş kısmı, *Fous de Columella* sahnesi, Rossini'nin *Mathilda di Sabran*'dan kavatin ve final bölümü, Mercadante'nin *Guaramento*'sundan mezarlık duo'su, *Roberto Devereux*'den tenor aryası ve *Parisina*'nın final bölümü icra edilir.

Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu Dolmabahçe Camii'nin hemen yanındaydı. James Roberson'un fotoğrafı.

Osmanlı saraylarında bu devirde geçici kurulan sahnelerde operaların oynandığına yerli ve yabancı basında çıkan pek çok benzer haberde de rastlanmaktadır. Nitekim Sultan Abdülmecid daha Dolmabahçe Sarayı inşa edilmeden önce, 1846'da eski Çırağan Sarayı'ndaki salonlardan bir tanesini tiyatroya dönüştürmesi için yine *Revue et Gazette Musicale de Paris*'nin bildirdiğine göre mimar Fossati'lere bir proje dahi çizdirtmiştir.³ Bundan bir sene sonra ise meşhur Macar piyanist Franz Liszt bu sarayda

iki resital verir. Sarayına bir tiyatro yaptırma fikrinin genç padişahın her zaman gönlünde yatan bir proje olduğu görülmektedir. Bununla birlikte padişah zaman zaman da şehzadeleri ile birlikte Beyoğlu'ndaki Naum Tiyatrosu'nu da Avrupalı hükümdarlardan farksız bir görkemle ziyaret ederek operalar seyretmiştir. Hatta 1848 yılında kârgir olarak tekrar inşa edilen Naum Tiyatrosu'nda padişaha ayrılan özel bir loca da bulunmaktadır. Sultan Abdülmecid 9 Şubat 1849 günü burada bir gala temsiline katılır. Sahnelenen eser ise Gaetano Donizetti'nin *Linda di Chamounix* operasıdır. Orkestra şefi Angelo Mariani padişahı kendisi için özel bestelediği Türkçe sözlü bir *Hymne National* ile karşılar.⁴

Abdülmecid Naum'daki galalara katılmaya devam eder, ancak 15 Mayıs 1851 akşamı sezonun son temsilinde tiyatrodaki rakip soprano taraftarları arasında çıkan bir kavga sonucunda işlenen bir cinayet bu durumu değiştirecektir. Bundan sonra padişahın 1858 yılına kadar Naum Tiyatrosu'na bir daha adım atmadığı görülür. Dolayısıyla kendi sarayında bir opera sahnesi mevcudiyetine duyulan ihtiyaç daha da artmıştır. Ancak büyük olasılıkla Kırım Savaşı'nın patlak vermesi bu projenin bir süre ertelenmesine sebebiyet veren faktörler arasındadır. Nitekim padişahın Tophane'de bir tiyatro binası inşa ettirmeye karar verdiği, İngiliz *The Musical Gazette* dergisi tarafından 30 Ağustos 1856 tarihinde Kırım Savaşı'nın bitiminden birkaç ay sonra duyurulmaktadır. Dergi her ne kadar Tophane semtini telaffuz ediyorsa da, o yıl açılan Dolmabahçe Sarayı'nın kompleksi içerisinde yer alacak olan bu yeni tiyatro binası hemen Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii'nin yanına inşa edilecektir. Nitekim bu haberin yayımlanmasından yaklaşık sekiz ay sonra padişahın yeni tiyatrosunun inşa emrinin verildiği 27 Nisan 1857 tarihli *Journal de Constantinople*'de İstanbul halkına duyurulur. Dolmabahçe Sarayı'nın hemen köşesine, eski silah atölyesinin yerine, gece gündüz çalışılarak derhal inşa edilmesi emredilen binanın, padişahın dört

oğlunun, yani istikbalin dört padişahının Mehmed Murad, Abdülhamid, Mehmed Reşad ve Mehmed Vahideddin Efendilerin mayıs ayı sonunda gerçekleşecek olan sünnet düğünlerine yetiştirilmek üzere sipariş edildiği de verilen bilgiler arasındadır. Haberin nisan sonunda yayımlandığı düşünülürse bu gerçekçi bir yaklaşım değildir. Nitekim Diéterle ve Hammond adındaki mimarlar tarafından inşa edilen tiyatro ancak 1858 Kasım ayında tamamlanabilmiştir. Zira *L'illustration* gazetesindeki Hammond'a ait gravürde de sahnenin tepesine eski rakamlarla 1274 yani 1858 yılının işlendiği görülmektedir.

Tiyatronun inşaat safhalarının da yerli azınlık ve Avrupa basınında verilmiş olması, bu yeni binaya karşı olan ilgi ve alakanın önemini bizlere gösterir. Örneğin, Fransız gazeteci Jules Janin 1858 başlarında burayı gezenler arasındadır ve tespitlerini *Journal des Débats*'da yayımlar. Janine'e göre Versailles Sarayı'nın "opera salonunun biraz daha küçük bir kopyası ama belki de daha zengini" olan padişah operasının duvarları altın ve ipekle, tavanı ise imparatorluk rengi olan gelincik kırmızısı bir kumaşla kaplıdır.⁵ Mobilyalar XV. Louis'in dairelerindeki küçük salonları hatırlatmaktadır. "Aynalar, avizeler, divanlar, halılar, çiniler Mme. Pompadour'un bütün zarafeti..." diyerek Janin buradaki ihtişamı gözler önüne serer. Bütün bunlar Séchan'ın Paris'teki atölyesinde hazırlanmaktadır. Altı aydır çalışmakta olan ince marangozlar, gömme işi yapanlar, nakış işleyenler, duvar kaplamacıları, mermerciler, makinist ve mekanistler; Lion, Tours, Baccarat, Aubusson ve Saint Gobain ustaları "bu büyük tiyatronun hayatı, hareketi, fikri, ressamı ve makinisti" olan Séchan'ın emrindedirler.

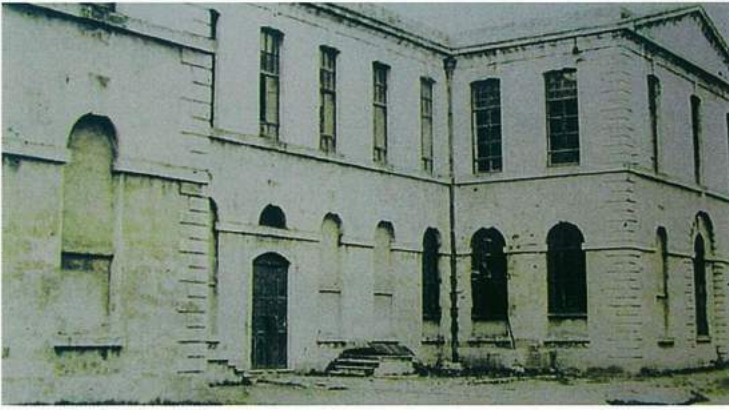
Hazırlanan objeler ve mefruşat malzemeleri de pek yakında demiryolu ile Havre Limanı'na, buradan da deniz yolu ile İstanbul'a yollanmak üzeredir.

10 Kasım 1858 tarihli *Journal de Constantinople* nihayet padişahın yeni tiyatrosunun tamamlandığı müjdesini verir. O gün öğlen Pera sosyetesinden bir grup önde gelen yazar ve diplomat Séchan ile birlikte binayı gezerler ve gaz ile aydınlanan salondaki kristal avize de şereflerine yakılır. Nitekim bundan iki hafta sonra da aynı gazete salonun son derece detaylı bir tasvirini yayımlar. Fransız elçisi M. Thouvenel'in padişahın izin alması üzerine Mabeynci Osman Bey'in refakatinde gezilen opera binası, gezenler üzerinde gerçekten büyüleyici bir etki bırakır. Bugün Suha Umur'un tercümesiyle bizlere ulaşan bu tasvir zaten yok olup gitmiş bir tiyatronun hiç olmazsa ne olduğunu bizlere aktarması açısından son derece önemlidir. Simetrik iki dikdörtgen kısmın bir koridorla birleştiği saray tiyatrosu kompleksinde aynı zamanda padişahın diplomatik misafirlerini ağırlayacağı bir de şatafatlı yemek salonu bulunmaktadır. Nitekim gezi turu önce burada başlar. Burası 28 metreye 14 metre ebadındadır; duvarlar altın kakmalı ve oymalı ceviz lambri ile kaplıdır. Dikkatleri çeken iki büyük simetrik kapıdan bir tanesi padişahın gizlice salona teşrifini sağlamakta, diğeri ise arkasında duran orkestranın davetler sırasında görünmeden içeriye müziği duyurabilmesi için tasarlanmıştır. Üst katta ise padişahın özel dairesi bulunmaktadır. Burası opera salonunun tam orta mahallinde bulunan padişah locasına açılır. Buradan aynı zamanda döner bir merdivenle en üst kattaki kafesli harem mahalline çıkılabilmektedir. Buradan grup opera salonuna geçer. *Journal de Constantinople* yazarının heyecanı gazete sütunlarına öylesine duygu yüklü olarak nakşedilmiştir ki, bugün de o yağmurlu 1858 Kasım gününde yaşanan hissiyat gazetenin solmuş satırlarında pırıl pırıl canlılığını korumaktadır:

Dolmabahçe Sarayı
Tiyatrosu inşa halinde
(Milli Saraylar 1994/95).

“Tiyatro salonuna girdiğimizde yağmur, hafif bir ışıkla aydınlatılmış olan odaların pencerelerini kamçılamakta idi: kontrast mükemmeldi, öyle ki M. Séchan ziyaretçilere tesir etmek için bulutlar ve güneşe hükmedebilse bile bundan mükemmelini yapamazdı. Gözlerimizin alışmış olduğu bir loşluktan birdenbire altın yıldızların ve ipeğin pırıltısının ortasındaki bir aydınlığa geçiyoruz; salon havagazı alevlerinin aydınlattığı, kesme kristalleri elmas kıvılcımlar saçan avizelerin ışığı altında, pırıl pırıldı; localardaki aynalardan akseden ışık, tavanın nefis resimlerini iki kat fazlası ile aydınlatıyordu. Salonun tanzimi Versailles Şatosu'nun operasına benziyor. Locaları ayıran muhtelif üsluplardan bir sıra kolon bir kubbe kasnağını, o da kubbeyi taşıyor; daha geniş bir kolon aralığında ve birinci katta Padişah locası bulunuyor. Tiyatro, parter ve locaların bulunduğu zemin kat, birinci kat ve harem için kafesli bir ikinci kattan ibarettir; salon vasat büyüklükte ve aşağı yukarı üç yüz kişi alabilir.”⁶

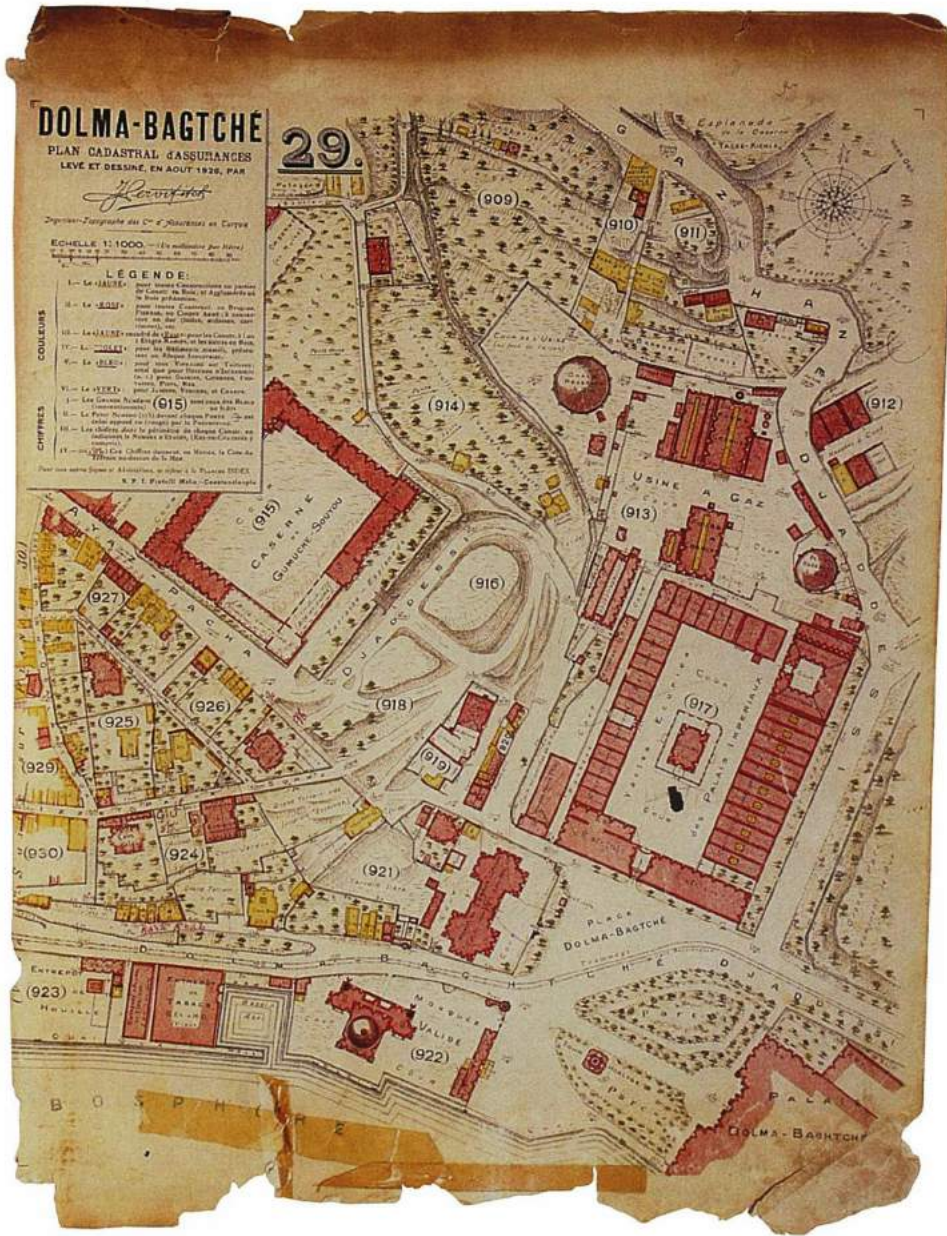

Dolmabahçe Sarayı
Tiyatrosu (Milli Saraylar
1994/95).

dece gezenlere salonu göstermekle kalmaz, sahnedeki enteresan dekorları da teşhir eder; ki “bunların, büyük Paris Operası'nın sahnesinde yirmi seneden beri kendilerini göstermiş sanatkarların eserleri olduğunu söylemek yetiştir; bu dekorlar, birer sanat ve zevk şaheserleri”dir.⁸ Operanın sahne mekanizması da Paris teknolojisinin en gelişmiş örneğidir ve kadife kaplı perdesinin yanında bir de “salonu büyük gösteren ve birinci planda bir merdiven ve insanın, ötesine geçmek ve çeşmeler ve şelâleler görünen bir bahçeye ulaşmak için kolonlar arasında kaybolmak istediği bir saray girişini gösteren” mimari bir kompozisyonun bulunduğu bir de antrakt perdesi bulunmaktadır.⁹ İçinin ihtişamına kıyasla Saray Tiyatrosu dışarıdan son derece sade bir mimari görünüme sahiptir; örneğin burada Dolmabahçe Sarayı'nın veya benzer dönemde inşa edilen Küçüksu ve İhlamur Kasırlarındaki gibi neo-barok bir cephe süslemesi kullanılmamıştır.

Sultan Abdülmecid'in Dolmabahçe Tiyatrosu resmen kendisinin de katıldığı büyük bir törene dönüşen ve Naum Tiyatrosu kumpanyasının verdiği özel bir temsil ile 12 Ocak 1859 Çarşamba gecesi açılmıştır. Ancak bundan dört gün önce, 8 Ocak'ta, padişah yine Naum sanatçılarından oluşan bir topluluğu burada özel ve belki de hazırlık maiyetinde verdikleri ayrı bir temsilde de izlemiştir. 12 Ocak'taki açılış gerçekten İstanbul'un sanatsal hayatı açısından önemli bir olaydır. Bütün diplomatların katıldığı bu temsilde padişahın oturduğu locanın solunda İngiliz sefirinin hanımı Lady Bulwer, sağında ise İsveç sefirinin eşi Mme. Sibern bulunmaktadır. Padişah'ın Lady Bulwer ile birkaç kelime Fransızca konuştuğu dikkatleri çeker. Ne yazık ki kendi hanımları ise yukarıdaki kafeslerin ardındadır. Temsil çeşitli eserlerden değişik sahnelerin oynandığı bir potpuri şeklindedir. İlk olarak Luigi Ricci'nin *Sacaramuccia* operasından ilk iki perde oynanır, bunu M Padovani adında bir sanatçının kendi bestesi olan ve şahsen icra ettiği bir keman solosu takip eder. Temsil *Chasse de Diane* adlı bir bale ile sona

Zarif ve rahat parterleri gelincik kırmızısı kumaş kaplı koltuklarla döşenmiş olan tiyatronun kafesli harem locaları hakkında ise gazetenin tespiti yerinde ve manidardır: “Yaldızlı bir kafesle kapatılmış harem dairesinden daha ilgi çekici ve zarif bir yer düşünülemez; fakat, elmaslarla süslü, parlak ve geniş büzgülü oryantal elbiseler, bu loş parmaklığın arkasına saklanacak yerde bu salonda, bu aydınlıkta ne güzel görüneceklerdi.”⁷ Séchan sadece

erer. Görüldüğü üzere padişahın yeni tiyatrosu opera ve baleli bir temsille açılmaktadır. Fransız *L'illustration* gazetesi bu hadiseden ötürü Sultan Abdülmecid'i "yüce bir emperzaryo" olarak nitelendirirken, *Ceride-i Havadis*'te de "Doğrusu bu tiyatro, benzeri az bulunur, pek muntazam kıymetli bir eserdir. Böyle bir eser vücûda getirdiği için Padişahımız'a bir teşekkür olmak üzere herkes onun ömrünün artması duasını tekrarlamış, bu suretle de kendisine düşen kulluk vazifesini yapmıştır" denmiştir.¹⁰

Dolmabahçe Tiyatrosu'ndaki temsillerin Sultan Abdülmecid devrinde düzenli olarak devam ettiği görülmektedir. Nitekim açılıştan hemen sonra, 25 Şubat'ta yine Sultan Abdülmecid'in ve nazırlarının huzurunda Verdi'nin *La Traviata* operasından iki perde sahnelenmiş ve bunu Donizetti'nin *Maria di Rohan* operasının son perdesi takip etmiştir. Bu tiyatrodaki Buğdan Prensi Alexandre Jean ve Grand Duc Constantin gibi önemli devlet adamlarının da ağırlanmış olduğunu belirtmek gerekir. Daha önce de değindiğimiz gibi Abdülmecid burayı sadece bir vitrin olarak kullanmaktan ziyade, saray tiyatrosu bünyesinde bir konservatuar oluşturulmasını da arzulamaktaydı. Zira 13 Nisan 1859 tarihli *Journal de Constantinople*'de enteresan bir haber yer

Pervititch kadastro planında Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nun o dönemde tütün deposu olarak kullanılan binası da mevcut.

alıyordu; padişah Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'na bağlı olarak genç Müslümanlardan oluşan bir koro ve bale takımının kurulmasını emretmişti. 19 Ekim 1859 tarihli habere göre de Necip Paşa'nın idaresi altında bulunan konservatuar öğrencileri kaydetmiş oldukları ilerlemeyi padişaha göstermek üzere burada bir temsil vermişlerdi. Gece Avrupa ayarındaki orkestranın konseri ile devam etmiş, Pera'nın tanınmış sanatçılarından Mlle. Alexine ve Mlle. Adeline Poumicon da padişah huzuruna çıkma şerefine nail olmuşlardı. Temsil Rossini'nin Sultan Abdülmecid için bilhassa bestelediği bir askeri marşın çalınmasıyla sona ermişti.¹¹

Saray Tiyatrosu'nun Muzika-yı Hümâyun'a hizmet verdiği, Necip Paşa'nın 26 Ekim 1859 tarihli *Journal de Constantinople*'de yayımlanan bir mektubundan da anlaşılıyor. Buna göre Askeri Müzikalar Guatelli'nin idaresi altında kalırken, Saray Tiyatrosu direktörlüğüne de Pisani adında bir başka İtalyan getirilmiştir. Adına bu devir gazetelerde sıklıkla rastlanan Berti Pisani Sultan Abdülmecid'in 1861'deki ve-

Le public de Constantinople.
Constantinople, le 27 avril 1857
Avec le consentement de
tous les passagers.
E. Vercors.

Calvet, dont nous avons pu
articles sur l'utilité de la
t, insérée de reproduire la
avant.

VERTURE

DE GYMNASTIQUE
MORTHOLOGIE.

ir donné un aperçu des avan-
ces que les personnes de tout
taxe peuvent retirer de la
M. Joseph Calvet a l'honneur
mer, qu'il ouvre ses cours
ue, et d'Orthopédie, le 1er
est dit à la fin du dernier
a publié dans ce Journal,
ont lieu dans l'ordre sui-

de Gymnastique générale,
s, le lundi, le jeudi et le
aque semaine, de midi à une

de Gymnastique hygiénique,
mes, les mêmes jours, de six
du soir.

gymnastique orthopédique,
s uniquement pour les dif-
cités, n'est pas encore fixé.

est situé rue de Bologne,
nités débouchant, comme
ne dans la grande rue de
ltre dans la rue de Valenci-

es se feront en plein air,
s ne s'y opposera point.
Le enseignement est fixé à

M. Schreiner est le premier de l'internatio-
nality d'Amirich depuis bien long-temps,
et il en est le premier dramme depuis
plusieurs années. Par ses nombreuses qua-
lités de fonctionnaire et d'homme du
monde, il s'est fait aimer et estimer de
ses supérieurs, des ministres ottomans et
de la société de Constantinople, et nul
n'a jamais mis plus de soins et de zèle
à maintenir, et à fortifier de plus en plus
les excellentes relations qui existent en-
tre la S. Porte et son gouvernement. Ses
nombreux amis font des vœux pour son
prompt retour à un poste qu'il honore
sous tous ces rapports.

— Le gouvernement russe vient de
décliner la création d'un consulat en Bos-
nie, avec résidence à Bosna-Séra. Un
des attachés de l'ambassade russe à Con-
stantinople, a, dit-on, été désigné pour
remplir ce poste.

— Le Prince Georges Sürbey, fils de
l'ex-hospodar de Valachie, est arrivé hier
malin de son voyage en Syrie et en Egypte.

— S. M. I. le Sultan, dans son désir
de favoriser les arts, a décidé la consa-
cration d'un nouveau théâtre à côté du
palais impérial de Dolma-Bagiche. Ce
théâtre s'éleva sur l'emplacement de
l'ancienne manufacture de fusils, et déjà
les travaux, qui se poursuivent nuit et
jour, font espérer qu'on pourra y donner
provisoirement des représentations, pour
les fêtes de l'anniversaire de notre fils
de S. M. I., qui auront lieu vers la fin du
mois de mai.

— S. M. I. le Sultan a daigné faire
remettre une somme de cinquante mille
piastres pour être distribuée ainsi qu'il
suit, à l'occasion de la représentation qui
a été dernièrement donnée en sa présence
et dont nous avons publié le compte-
rendu.

A. M. Arditi, auteur de l'Hygiene impé-
riale, sept mille cinq cent piastres;

Ce bon travail, a
consistés et à la sou-
vement terminés depuis
mois, au moyen des
de cette sorte, le mas-
trage vers ces parties
à les rendre avec
— Aujourd'hui a
de Russie la mission
M. Vebé, et dont
compte-rendu dans le
— On nous signale
dans notre article au
sujet de la Tarjuga
précédent numéro
ne faisait pas partie
let; le nombre des
vins jusqu'à ce mo-
de ceux qui sont
à bord du Jaffri B.
di dernier, il n'y a
service chargés de
les feux de la mer-
y a lieu, les répa-

— Vendredi der-
tes et de la soirée
était mis en exé-
cution. M.
cuis établi à Galat
de rus de Pera
arrivé près de la
en remontant, y
il y entra un
qui individu qui le
ses vêtements, in-
ment chargé, et
de M. Perdrix,
la tête, et le bras
du visage. M. I.
et aveuglé par le
renvoier qu'il per-
dividit qui se pré-
ce moment, l'au-
sont fait porté à son
bras la charge de

se rapp-
troites
de bois,
détours
tait la u-
gers et
et aujour-
té renait
rayons;
vait; au-
tes et du
de la fan-
C'est le g-
core du p-
Voici c-
noblemen-
dide et gi-
voici les l-
mour, en-
Asie, joye-
les rives d-
comme ce
lampo d'A-
Voici en-
de vos art-
Sultan, de
description
les vives s-
visite à ce t-
sance par
théâtre, q-
d'une salle
lens destinés
dans l'ord-
vultant, la

Feuilleton.

**THÉÂTRE IMPÉRIAL
DE SA MAJESTÉ LE SULTAN.**

Un illustre poète l'a dit: l'architecture est
le grand livre de l'humanité. Chaque généra-
tion vient successivement en écrire quelques
pages en lettres de porphyre, de bronze et d'or;
chaque peuple y trouve ses annales gravées en
imperissables caractères, et la postérité, consul-
tant de préférence ces immuables témoins du
passé qui ne peuvent ni flatter ni mentir, sait
juger de ce que fut un règne par les monu-
ments qu'il a laissés.

Cette pensée a été comprise par le Sultan
Abdul Medjid: il a voulu que la postérité pût
résumer son règne en deux mots: régénération
et progrès, et lui-même il les a par avance écrits
dans le livre de l'humanité, en empruntant à
l'architecture son indestructible alphabet.

Voilà comme, à cette voix souveraine, le
marbre surgit du sol en arceaux ciselés et s'é-
lançe en volutes colonnes! Partout, dans l'im-
mense cité, retentit le marteau du constructeur;
les palais s'adosent aux palais: les charpentes
de bois s'écroulent; le sol se déboîe; l'air cir-
cule dans les voûtes élargies, et la pierre, docile
aux lois de l'alignement, dresse, sur les deux
côtés de la voie assainie, ses abris qui défient
le feu et bravent les assauts de la tempête. Qui

proposées par le gou-
dépenses tant ordi-
s, s'élève à la som-
fr.
s et extraordinaire
de 1 milliard 800
ne par un excédant
fr.
se décompose de la
ases à la charge de
e.; dépenses d'or-
59, le budget des
nte une augmen-
mais l'on doit dé-
de 44,689,460,
dépenses d'ordre.
e année à l'auto
charges de l'Etat
44 fr., répartis
us ministériels.
ansacrés à l'aug-
s fonctionnaires
bués. Au mi-
augmentation de

Solda: 27 Nisan 1857
tarihli *Journal de
Constantinople*'de Sultan
Abdülmecid'in yeni
sarayı Dolmabahçe'ye
bir tiyatro binası
inşa ettirmeye karar
verdiği duyurulmakta.
Binanın padişahın dört
şehzadesinin sünnet
dügünlerine yetiştirilme
arzusu da dile getiriliyor.

Sagda: 27 Kasım
1858 tarihli *Journal
de Constantinople*'de
padişahın yeni tiyatro
binası tanıtılıyor.

fatından sonra da onun hatırasına, son derece lirik ve dramatik bir cenaze marşı bestesi ile saygılarını sunacaktır. *Une Larme sur la tombe du Sultan Abdul-Medjid* (Sultan Abdülmecid'in mezarı üzerinde bir gözyaşı damlası) adını taşıyan eser Paris'teki Alphonse Leduc yayınevi tarafından piyano redüksiyonu olarak basılmış ve III. Napolyon'un Kraliyet Kütüphanesi'nde günümüze ulaşmıştır.¹²

Suha Umur Saray Tiyatrosu'nun tam anlamıyla bir sanat evi niteliği taşıdığı, burada 1859 Kasım ayında Avusturya Elçisi'nin aracılığı ile Schoefft adında bir ressamın kendi tablolarından oluşan bir sergi açtığını tespit ederek ortaya koymuştur. Padişah sergiyi bizzat gezmiş, ressamla konuşmuş, serginin bir süre daha açık kalmasını emrederek Schoefft'e de dördüncü dereceden Mecidi nişanı vermişti. Ancak belki de Dolmabahçe sahnelerinin tiyatro tarihimizdeki en büyük önemi İbrahim Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* oyununu burası için yazmış olmasıdır. *Journal de Constantinople* Türk tiyatrosunun ilk eserini haber olarak verirken sarayı da teşvikinden ötürü kutlamayı eksik etmez: "Fransa'da uzun müddet tahsilde bulunmuş olan Meclis-i Maarif azası Şinasi Efendi, Racine'den, Lafontaine'den, Molière'den seçilmiş parçalar tercüme edip yayınlıyordu. Bu genç yazar, bu cevherli şair bugün daha iyisini yaptı. Sultan'ın özel tiyatrosu için bir perdelik Türkçe güzel bir komedi yazdı. Piyesin adı *Şair Evlenmesi*'dir. Şimdiden analizini yapamayacağız, fakat halkı bundan haberdar ediyor ve bu arada güzel sanatları bilgilice

korudukları için Padişah'ın Başmabeyncisi'ni ve saray eğlencelerini tertip edenleri tebrik ediyoruz".¹³

Batılı sanatlar arasında bilhassa müzik ve operaya önem veren ve bu türdeki eserlerin sarayında teşvik edilerek kök salmasından büyük haz duyduğu anlaşılan Sultan Abdülmecid'in 25 Haziran 1861'de, 39 yaşında zamansız ölümü Saray Tiyatrosu'nun kaderini de bir anda değiştirir. Bu olay adeta yaklaşmakta olan sonun da garip bir habercisi gibidir. Nitekim tiyatro Abdülaziz devrinde bir önceki kısa dönemde yaşadığı görkem ve ihtişamı yitirmiştir. Sultan Abdülaziz burada temsillere katılmaya devam eder etmesine, ancak operanın yerini daha çok Türkçe oyunlar, ortaoyunu ve tülûat tarzı eserler almıştır. Yeni padişahın tahta çıkışının daha birinci ayında, 23 Temmuz 1861 tarihli *Tercüman-ı Ahval*'de tiyatrohane-i şâhanede Saray-ı Hümâyün muzika takımı tarafından "bazı tuhaf ve hünerli oyunların" şehzade ve saray ileri gelenleri ile birlikte askerlerin de katıldığı bir temsilde sahnelendiğini

courrier de France, se trouvait retenu
lessine par suite d'une avarie de son hé-
o. Dès que cette nouvelle a été connue à
rselle, la compagnie des Messageries
st empressée de faire partir un autre pa-
sbot, le *Jourdain*, qui prendra à Messine
lettres, voyageurs, groups et marchan-
es du *Cydnus* et continuera son voyage.
D'après ces données, il ne semble pas que
Jourdain puisse arriver à Constantino-
avant vendredi prochain, 4 mars.

— Deux représentations ont en lieu la
aine dernière au théâtre impérial. Le
dredi on a joué, en présence de S. M.
les ministres, les deux premiers actes de
Traviata; le lendemain, on a répété ces
x actes en y ajoutant le troisième de *Ma-
de Rohan*. La représentation a été sui-
d'un ballet. Plusieurs femmes du sérail
it assisté.

— La Municipalité vient de prendre une
ure qui aura l'approbation générale.
a fait enlever de la grande rue de Péra
les étalages que les boutiquiers met-
nt en évidence en dehors de leurs ma-

agricole.
ra s'améliore tons les
rejetés en dehors des
ance, n'ont pas reparu-
gène, bien organisée,
général à Uzès; c'est
ville que résident le
res de l'administration
vapeur la *Vénus*, de la
i remplace la *Pallas*
navale du Pacifique, a
venant du Callao, et
-Blas.

de Port-au-Prince en
e nouvelle insurrection
Les rebelles avaient
partie de la ville des
nit que, suivant leur
ent le feu à Port-au-
réuni, dans ce but, une
rés de cette ville.

ew-York, 3 août:
nt américain intercède
ment du Canada en fa-

miu de fer de Cassaba.

— Par décret impérial en date du 23 juil-
let, M. Auguste Missir, drogman sans rési-
dence fixe, attaché au consulat-général de
France à Smyne, est nommé drogman chan-
celier du consulat de France à la Canée, en
remplacement de M. Charles Ledoux, ap-
pelé à d'autres fonctions.

— Ce matin, vers les trois heures, un
incendie a réduit en cendres l'intérieur du
théâtre impérial de Dolma Baghtché.

— M. Charles Ledoux, drogman chance-
lier du consulat de France à la Canée, a été
nommé en la même qualité à Suez.

— Des nouvelles de Galatz nous annon-
cent que le choléra y est en décroissance. A
Soulina, il y a eu un cas le 11 août, mais la
personne atteinte a été guérie le lendemain.

— Des lettres de Roustchouk nous ap-
prennent que le choléra est en décroissance
dans cette ville. Une brigade du corps d'ar-
mée du Danube s'était mise dernièrement en
marche pour se rendre à Varna.

La combat nava
grande bataille rar
ces colosses redou
à l'antiquité l'éper
rassé, aux temps r
mons monstres et r
forge et en acier d
devenir des forter
dables pour l'atta
disons-le aussi, p
pays, qui sont for
Le combat du
aussi inattendus c
entre l'artillerie,
bâtimens cuirass
Il n'y a donc r
occupent viveme
des différents
marins anglais.
Nous recueille
tions émises à
compétentes et
rons la série de
de Londres du
question si inté
ritime, militaire

duyurulur.¹⁴ Refik Ahmet Sevensil ayrıca saray okulunda yetişerek bu sahnede Mehmet Zeki adında bir Türk tenorun büyük başarılarına ulaştığını da yazar.¹⁵

20 Ağustos 1866 sabahı saat üç sularında çıkan bir yangın ne yazık ki Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nun o muhteşem salonunu bir çırpıda yok edivermiştir. Yok olan sadece kırmızı kadifeli döşemeler içerisindeki altın varaklı localar ve sahne dekorları değil, bir devrin sanat tarihidir aynı zamanda. Ve bu elim olay *La Turquie* gazetesinde sadece üç satırlık bir haber olarak verilir.¹⁶ Birkaç gün sonra çıkan bir başka haber ise tiyatrodan bazı mobilya ve eşyanın kurtarıldığı yönündedir. Nitekim Sevensil bu yangından kurtarılacak saray hazinesine intikal eden koltuk, kanepeler, iskemle ve masa gibi eşyaların detaylı listesini Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv kayıtlarında tesbit etmiştir.¹⁷ Yangın sadece binanın içini tahrip etmiş olup esas yapı hâlâ ayakta. Ancak Sultan Abdülaziz tiyatrosunun eski haline göre restore edilmesi konusunda hiçbir girişimde bulunmaz ve böylece saray tiyatrosu kaderine terk edilir. Cumhuriyet devrinde ise tütün deposu olarak kullanılır. Kendi saray tiyatrosunun akıbetindeki ilgisizliğine rağmen Abdülaziz'in Wagner'in Bayreuth'ta inşa etmekte olduğu Festival Tiyatrosu'na para yardımı yapmaktan kaçınmamış olması ise son derece enteresandır.¹⁸

Bir Fransızın kaleminden çıkararak hayat bulan tarihi Dolmabahçe tiyatro binası, 1937 yılında yine bir Fransızın kaleminden çıkma bir kararla adeta giyotine mah-

Solda: 2 Mart 1859 tarihli *Journal de Constantinople*'de *La Traviata* operasının ilk iki perdesinin saray tiyatrosunda oynadığı haberi.

Sağda: 21 Ağustos 1866 tarihli *La Turquie* gazetesinin haberine göre Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nun içi çıkan bir yangın sonucu kül olmuş.

İbrahim Şinasi Efendi *Şair Evlenmesi*'ni Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu için yazmıştı.

küm edilir. Henri Prost'un 15 Ekim 1937 tarihli İstanbul Nazım Planı'nda "5 sayılı iş" olarak geçen maddeye göre "Dolmabahçe Sarayı'nın garbındaki meydanın garp köşesini teşkil eden bina yıkılarak vüsat peydâ edecektir" denilmektedir.¹⁹ Amaç buradaki alanın genişletilerek meydanın ferahlatılmasıdır. Acaba kaç kişi sarayın batı kısmında bulunan bu adeta alelade bir binaymış gibi tasvir edilen yapının her şeyin üstünde bir sanat devriminin canlı tarihine mekânlık etmiş kutsal bir anıt olduğunun farkındadır? Venedik La Fenice Tiyatrosu'nu 1996 yılında üzücü bir sabotaj yangınında kaybettikten sonra şehir kollarını sıvayarak bu sanat abidesini yaklaşık 90 milyon Euro'luk faturaya rağmen 650 günde tıpatıp tekrardan inşa etti. Amaç sanırım gelecek nesilleri bu güzellikten mahrum bırakmamaktır. Bizler ise alan genişletme çalışmalarında saray opera binasını balyozla yıkıyor, Tepebaşı gibi yok olan tiyatrolarımızın yerine otoparklar inşa ediyoruz; yarım kalan projeleri çürümeye terk ediyor, var olan sanat merkezlerimizi tescil edip koruyacağımıza yıkmaya kalkıyoruz. Ama bizler Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nda hiç opera seyretmedik ki...

Not:

Opera dünyası geçtiğimiz Şubat ayında çok önemli bir bestecisini kaybetti. Türkiye'de de eserleri sahnelenmiş olan Gian Carlo Menotti, *Medyum* operasını

uzun bir aradan sonra tekrar repertuarına alan Monte Carlo Operası'ndaki provalara katılmak üzere gittiği Monaco'da 95 yaşında hayata gözlerini yumdu. Yaşamını Monte Carlo'da noktalamış olması ise İskoçya'nın bu son İtalyan grand maestro'su için adeta ilahi bir kudretle tasarlanmış bir son perde finali gibi oldu. Zira Menotti'nin hayatı da kendi sanatı gibi hayallerde tasavvur edilebilecek bir görkem ve zarafet içerisinde geçmişti. Ben de kendisiyle Edinburgh'un dışındaki malikânesinde bir öğlen yemeği yemiş ve altı saat için dahi olsa onun o büyüleyici hayatına konuk olmuştum. O gün maestro bizlere Puccini'den Toscanini'ye, Barber'dan

Verdi'nin *La Traviata* operası da Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nda sahnelenen eserler arasındaydı. Operanın Venedik'te La Fenice Tiyatrosu'ndaki prömiyerinin afişi.

Stokowski'ye pek çok hatırasını anlatmıştı. Bir de bana "yeni keşfedilmiş bir dostluğun şerefine" ibaresini yazdığı bir fotoğrafını hediye etmişti. Pek çok İtalyan operasının da sahnelendiği Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu hakkındaki bu makalemi, o fotoğrafa bakarak ben de aynı dostluk heyecanı ile onun o sıcak hatırasına ithaf ediyorum.

Notlar

- 1 *L'Illustration*, 25 Haziran 1859, no. 852
- 2 *Revue et Gazette Musicale de Paris*, 7 Aralık 1851, s. 400
- 3 *Revue et Gazette Musicale de Paris*, 6 Eylül 1846, s. 287
- 4 Mariani'nin *Hymne National*'inin dünya prömiyer kaydı için bkz. Emre Aracı, *İstanbul'dan Londra'ya*, Kalan CD 349
- 5 *Journal de Constantinople*, 27 Kasım 1858 (*Journal de Constantinople*'deki Saray Tiyatrosu hakkındaki detaylı analiz için bkz. Suha Umur, "Abdülmecit, Opera ve Dolmabahçe Saray Tiyatrosu", *Milli Saraylar Dergisi*, 1987, s. 42-59)
- 6 *Journal de Constantinople*, 27 Kasım 1858
- 7 a.g.m.
- 8 a.g.m.
- 9 Refik Ahmet Sevengil, *Saray Tiyatrosu*, İstanbul 1962, s. 20

- 10 Rossini marşı hakkında detaylı bilgi için bkz: Emre Aracı, *Donizetti Paşa, Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu*, YKY, 2006
- 11 *La Turquie*, 21 Ağustos 1866
- 12 Bkz: Emre Aracı, *Donizetti Paşa...*, s. 218; Pisani'nin cenaze marşının kaydı için bkz: Emre Aracı, *Bogaziçi Mehtaplarında Sultan Portreleri*, Kalan CD 303
- 13 *Journal de Constantinople*, 25 Haziran 1859 (Umur, a.g.m., s. 58)
- 14 Sevensil, a.g.e., s. 45
- 15 Sevensil, a.g.e., s. 21
- 16 *La Turquie*, 21 Ağustos 1866
- 17 Sevensil, a.g.e., s. 188
- 18 Bkz. Emre Aracı, *Donizetti Paşa...*, s. 167-170
- 19 Sema Öner, "Dolmabahçe Saray Kompleksini Oluşturan Yapıların Değerlendirilmesinde Yeni Bulgular", *Milli Saraylar Dergisi*, 1994/95, s. 125

Sultan Abdülmecid'in 1847 yılında Luigi Rubio tarafından yapılan portresi. O yıl genç padişah eski Çırağan Sarayı'nda İstanbul'u ziyaret eden meşhur Macar piyanist Franz Liszt'i dinlemişti. (Ömer M. Koç Koleksiyonu)